

ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ЗРІЛОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЯК АКТУАЛЬНИЙ НАПРЯМ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ

FORMATION OF CIVIC MATURITY OF HIGHER EDUCATION ACQUIRES AS A CURRENT DIRECTION OF PROFESSIONAL EDUCATION

У статті обґрунтовано, що формування громадянської зрілості здобувачів вищої освіти в наш час є актуальним напрямом професійної освіти. Доведено, що теоретичними засадами формування громадянської зрілості здобувачів вищої освіти є громадянсько-патріотичне виховання в контексті національно-патріотичного виховання. Охарактеризовано, що критеріями формування громадянської зрілості здобувачів вищої освіти є громадянська відповідальність, громадянська ініціативність та активність, патріотична свідомість. Констатовано, що метою формування громадянської зрілості здобувачів вищої освіти різних спеціальностей в університетах України є виховання молоді у дусі патріотичного обов'язку, поваги до військової служби та готовності до захисту України. Висвітлено, що процес формування громадянської зрілості здобувачів вищої освіти забезпечує патріотизм й громадянсько-патріотичне виховання як в межах освітнього процесу так і в позааудиторний час.

Мета статті – проаналізувати процес формування громадянської зрілості здобувачів вищої освіти як актуальний напрям професійної освіти.

Висновки. 1. Формування громадянської зрілості здобувачів вищої освіти в наш час – актуальний напрям професійної освіти. 2. Теоретичними засадами формування громадянської зрілості здобувачів вищої освіти є громадянсько-патріотичне виховання в контексті національно-патріотичного виховання. 3. Критеріями формування громадянської зрілості здобувачів вищої освіти вважаємо громадянську відповідальність та громадянську ініціативність і активність, патріотичну свідомість. 4. Метою формування громадянської зрілості здобувачів вищої освіти різних спеціальностей в університетах України є виховання молоді у дусі патріотичного обов'язку, поваги до військової служби та готовності до захисту України. 5. Формування громадянської зрілості здобувачів вищої освіти забезпечує патріотизм й громадянсько-патріотичне виховання.

Ключові слова: громадянсько-патріотичне виховання, національно-патріотичне виховання, формування громадянської зрілості, патріотизм, здобувачі вищої освіти, професійна освіта, заклади вищої освіти.

The article substantiates that the formation of civic maturity of students of higher education is a relevant direction of professional education in our time. It is proved that the theoretical foundations of the formation of civic maturity of higher education students are civic-patriotic education in the context of national-patriotic education. It is characterized that the criteria for the formation of civic maturity of higher education students are civic responsibility, civic initiative and activity, and patriotic consciousness. It was established that the goal of forming the civic maturity of students of higher education in various specialties at the universities of Ukraine is to educate young people in the spirit of patriotic duty, respect for military service and readiness to defend Ukraine. It is highlighted that the process of forming the civic maturity of higher education students ensures patriotism and civic-patriotic education both within the educational process and outside the classroom.

The purpose of the article is to analyze the process of formation of civic maturity of students of higher education as a relevant direction of professional education.

Conclusions. 1. The formation of civic maturity of students of higher education in our time is an actual direction of professional education. 2. The theoretical foundations of the formation of civic maturity of students of higher education are civic-patriotic education in the context of national-patriotic education. 3. We consider civic responsibility and civic initiative and activity, patriotic consciousness to be the criteria for the formation of civic maturity of students of higher education. 4. The goal of forming the civic maturity of students of higher education in various specialties at the universities of Ukraine is to educate young

people in the spirit of patriotic duty, respect for military service and readiness to defend Ukraine. 5. The formation of civic maturity of students of higher education ensures patriotism and civic-patriotic education.

Key words: civic-patriotic education, national-patriotic education, formation of civic maturity, patriotism, students of higher education, professional education, institutions of higher education.

Постановка проблеми в загальному вигляді. У сучасній Україні формування громадянської зрілості здобувачів вищої освіти є одним із пріоритетних напрямів діяльності закладів вищої освіти щодо розвитку національної свідомості. Сучасні вітчизняні наукові розвідки доводять, що формування у здобувачів вищої освіти України почуття патріотизму, поваги до Конституції і законів України, соціальної активності та відповідальності за доручені державні та громадські справи, готовності до виконання обов'язку із захисту незалежності та територіальної цілісності України є вкрай важливими як для національно-патріотичного виховання молодого покоління.

Проблема формування громадянської зрілості здобувачів вищої освіти набуває дедалі більшої актуальності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасні вітчизняні педагогічні розвідки розкривають окремі аспекти національно-патріотичного виховання, що досліджено в працях: В. Будака, Н. Волошиної, І. Карпунь, Т. Коломоєць, В. Костюк, О. Олексюк, Л. Писаревої, Т. Філімонової та ін.

Т. Троїцька висвітлює важливі аспекти національного виховання. М. Імерідзе, С. Люльчак аналізують громадянсько-патріотичне виховання в контексті національно-патріотичного виховання як основу становлення громадянської зрілості. С. Грищенко, А. Загородня, О. Ілішова, Д. Єфімов, Н. Макогончук та ін. характеризують в своїх наукових розвідках проблему національно-патріотичного виховання.

Методологія дослідження базується на загальних принципах філософії, базових сучасних положеннях педагогічної науки і відображає взаємозв'язок методологічних підходів до вивчення процесу формування громадянської зрілості здобувачів вищої освіти бакалаврату різних спеціальностей.

Наукова новизна. Доведено, що теоретичними засадами формування громадянської зрілості здобувачів вищої освіти є громадянсько-патріотичне виховання в контексті національно-патріотичного виховання.

Методи дослідження – для обґрунтування процесу формування громадянської

зрілості здобувачів вищої освіти проведений аналіз наукової, педагогічної, методичної літератури.

Виділення раніше не вирішених частин проблеми. Недостатньо вивченими вважаємо теоретичні та практичні засади формування громадянської зрілості здобувачів вищої освіти.

Мета статті – проаналізувати процес формування громадянської зрілості здобувачів вищої освіти як актуальний напрям професійної освіти.

Виклад основного матеріалу. Процес формування громадянської зрілості здобувачів вищої освіти як актуальний напрям професійної освіти в освітньому середовищі університету сучасної України потребує детального вивчення як в теоретичному, так і в практичному аспекті. Процес національного виховання для сучасної молоді має бути доповнений та збагачений сучасними концепціями.

Вітчизняна вчена Т. Троїцька констатує, що «концептуальне сприйняття національного виховання на сучасному етапі розвитку України повинно збагатити педагогічну освіту теоретичними аргументами антропологічного, етнометодологічного, культурологічного, аксіологічного підходів, доповнити теорію гуманізації та гуманітарної освіти антропологічними концепціями, які долають викладати в наукових працях односторонні погляди на гуманізм, природу людини, кроскультурність, діалогію, толерантність та здійснювати технології, моделі, підходи та методи передачі знань, антропологічну експертизу всіх подій, що відбуваються у вищих навчальних закладах» (Троїцька, 2008: 68–70).

На нашу думку, «найважливішим пріоритетом громадянсько-патріотичного виховання в контексті національно-патріотичного виховання є формування громадянської зрілості та ціннісного ставлення особистості до українського народу, Батьківщини, держави, нації» (Імерідзе, 2023: 265–266). Щодо мети громадянсько-патріотичного виховання, більшість вітчизняних вчених, які досліджують проблему вважають, що вона конкретизується через систему таких виховних завдань: утвердження в свідомості і почуттях особистості патріотичних

цінностей, переконань і поваги до культурного та історичного минулого України; виховання поваги до Конституції України, Законів України, державної символіки; підвищення престижу військової служби, а звідси – культивування ставлення до солдата як до захисника вітчизни, героя; усвідомлення взаємозв'язку між індивідуальною свободою, правами людини та її патріотичною відповідальністю; сприяння набуттю молоддю патріотичного досвіду на основі готовності до участі в процесах державотворення, уміння визначати форми та способи своєї участі в життєдіяльності громадянського суспільства, спілкуватися з соціальними інститутами, органами влади, спроможності дотримуватись законів та захищати права людини, готовності взяти на себе відповідальність, здатності розв'язувати конфлікти відповідно до демократичних принципів; формування толерантного ставлення до інших народів, культур і традицій; утвердження гуманістичної моральності як базової основи громадянського суспільства; культивування кращих рис української ментальності, працелюбності, свободи, справедливості, доброти, чесності, бережного ставлення до природи; формування мовленнєвої культури; спонукання зростаючої особистості до активної протидії українофобству, аморальності, сепаратизму, шовінізму, фашизму.

Зауважимо, що патріотичне і громадянське виховання нині стало незаперечним пріоритетом для вітчизняної вищої освіти у всіх її ланках. Викладачі ЗВО, відчуваючи підвищену відповідальність у цьому плані, масово включилися на досягнення цієї великої мети. Вони свідомо пов'язують її з долею країни: насамперед з її безпекою, незалежністю, інтеграцію у Європейський освітній простір.

Формування патріота України на думку вітчизняних вчених, підготовленого до життя, з високою національною свідомістю, здатного побудувати громадянське суспільство, бути спроможними дотримуватись законів та захищати права людини, мати готовність взяти на себе відповідальність за все, що відбувається в нашій країні, толерантність та повага до прав людини, набуває сьогодні особливого значення. Як стверджує вітчизняна вчена С. Грищенко, «самовиховання – це процес свідомого перетворення людиною самого себе, своїх тілесних, душевних сил і властивостей, соціальних якостей, Він означає зміну людини, її фізичної, духовної, етичної, соціальної і творчої досконалості» (Грищенко, 2009: 47). Погоджуємося з вченою та зауважимо, що соціальні якості,

такі як громадянська зрілість напряду, залежні також й від громадянсько-патріотичного та національно-патріотичного виховання особистості.

Формування громадянської зрілості здобувачів вищої освіти різних спеціальностей в Україні відбувається в процесі громадянсько-патріотичного виховання та розглядається як один з найважливіших компонентів політичної соціалізації та соціальної активності.

Констатуємо, що завдання як формування громадянської зрілості, так і громадянсько-патріотичного виховання мають спиратися на забезпечення самовизначення особистості кожного здобувача вищої освіти різних спеціальностей.

В основі нашого дослідження лежить визначення громадянсько-патріотичного виховання, що розкрито в «Концепції громадянського виховання особистості в умовах розвитку української держави»: «формування гармонійної, розвиненої, високоосвіченої, соціально активної й національно свідомої людини, наділеної глибокою громадянською відповідальністю, здоровими інтелектуально-творчими й духовними якостями, родинними й патріотичними почуттями, працьовитістю, господарською кмітливістю, підприємливістю й ініціативністю» (Концепція громадянського виховання особистості в умовах розвитку української держави, 2000). Вважаємо, що необхідним є дотримання головного завдання громадянсько-патріотичного виховання так і формування громадянської зрілості: «формування патріотизму, а на сучасному етапі становлення української державності ця проблема набуває особливого значення» (Концепція національно-патріотичного виховання молоді, 2009). На думку сучасних вітчизняних науковців (С. Грищенко, А. Загородньої, О. Ілішової, Д. Єфімова, Н. Макогончук): «У сучасній літературі патріотичне виховання трактується як виховання, що формує усвідомлення своєї причетності до історії, традицій, культури свого народу, любов до своєї Батьківщини, вболівання за долю свого народу, його майбутнє» (Грищенко & Ілішова & Єфімов & Макогончук, 2022: 119–123; Загородня, 2013: 24–28).

Процес формування громадянської зрілості неможливий без врахування основ національно-патріотичного виховання. У Концепції національно-патріотичного виховання дітей та молоді «національно-патріотичне виховання» визначається як «комплексна системна і цілеспрямована діяльність органів державної влади, громадських організацій, сім'ї, освітніх

закладів, інших соціальних інститутів щодо формування у молодого покоління високої патріотичної свідомості, почуття вірності, любові до Батьківщини, турботи про благо свого народу, готовності до виконання громадянського і конституційного обов'язку із захисту національних інтересів, цілісності, незалежності України, сприяння становленню її як правової, демократичної, соціальної держави. Найважливішим пріоритетом національно-патріотичного виховання є формування ціннісного ставлення особистості до українського народу, Батьківщини, держави, нації» (Концепція національно-патріотичного виховання дітей та молоді, 2009).

Вважаємо актуальною тезу М. Тимчик, що основними «причинами зниження уваги до патріотичного виховання є багаторічне використання в закладах загальної середньої освіти змісту й методів патріотичного виховання, які не відповідають віковим і психологічним особливостям школярів. Патріотичні почуття не повинні бути споглядальними, обмежуватися пасивними реакціями милування й уподобання» (Тимчик, 2012: 2–3).

Основою для формування громадянської зрілості є засади громадянсько-патріотичного виховання та фундамент широким суспільно значущих моральних поглядів і переконань особистості в контексті національно-патріотичного виховання.

Натепер в закладах вищої освіти України практично створена державно орієнтована модель громадянсько-патріотичного виховання здобувачів вищої освіти (що особливо важливо для бакалаврату).

Формування громадянської зрілості здобувачів вищої освіти спирається на *основні напрями громадянсько-патріотичного виховання*: орієнтир на процеси в державі (почуття відданості державі, державно-патріотичне виховання, орієнтація на національні інтереси, патріотизм); ставлення до суспільства (громадянське виховання, орієнтоване на виховання соціальних якостей особистості – громадянськості, поваги до закону, соціальній активності й відповідальності); відношення до культури (визнання культурних цінностей, виховання духовності, національної самобутності); позитивне відношення до обраної професії (розуміння значимості своєї професії, відповідальність за якість своєї праці для суспільства); відношення до своєї власної особистості як унікальної цінності (Демешкевич, 2021).

Також маємо зауважити що формування громадянської зрілості здобувачів вищої освіти залежить від створення нової політично сильної й економічно багатої

української держави, зі збереженням кращих традицій української національної культури, навіть в умовах російсько-української війни.

Водночас, погоджуємося з тезами наукових розвідок вітчизняних вчених М. Імерідзе, С. Люльчак, де вони визначають, що «патріотизм – це чинник і засіб організації та самоорганізації людського суспільства» (Імерідзе & Люльчак, 2022: 33). Вважаємо це важливим для нашого подальшого дослідження.

Указ Президента України «Стратегія національно-патріотичного виховання» від 18 травня 2019 року виокремлює основні напрями досягнення мети національно-патріотичного виховання: «удосконалення нормативно-правової бази стосовно національно-патріотичного виховання; підвищення ролі української мови як національної цінності та невід'ємного елемента національно-патріотичного виховання, здійснення заходів з її популяризації; забезпечення підтримки україномовних дитячих і молодіжних друкованих видань, спрямованих на виховання молодого покоління в дусі патріотизму, поваги до історичного минулого та духовної й культурної спадщини, популяризація читання як соціально важливого вміння» (Стратегія національно-патріотичного виховання, 2019).

Нашими науковими розвідками констатовано, що йде процес збільшення уваги до формування громадянської зрілості зокрема, в закладах вищої освіти. Проте маємо зазначити, що потребує також оновлення недостатньо розроблений зміст, форми і методи реалізації цієї роботи в закладах освіти України.

«Патріотизм й громадянсько-патріотичне виховання здобувачів вищої освіти забезпечить як формування громадянської зрілості, так і повноцінний всебічний розвиток молоді та всієї держави загалом» (Імерідзе, 2023: 272).

Вважаємо, що національна вища школа передовсім має виховувати справжніх патріотів, громадян України, що досягли громадянської зрілості саме в процесі набуття професійної освіти у виші. Отже, проблема формування громадянської зрілості залишається натепер важливою і значущою для освітнього середовища закладів вищої освіти нашої країни.

Маємо зауважити, що зміцнення й поглиблення найцінніших громадянських якостей здобувачів вищої освіти, формування їхньої активної життєвої позиції поглиблює й прискорює процес формування громадянської зрілості молоді України.

Вважаємо важливими для наших наукових розвідок праці П. Віндюк, щодо критеріїв важливих для формування громадянської зрілості здобувачів вищої освіти різних спеціальностей. «Основними критеріями національно-патріотичної вихованості студентської молоді ми вважаємо наступне: знання історії Батьківщини, сучасних важливих подій в країні, інтерес до її майбутнього, почуття гордості за свою Батьківщину, її видатних людей; громадянська ініціативність і активність, патріотична свідомість і громадянська відповідальність; добровільна участь в праці на загальну користь, готовність трудитися для розвитку Батьківщини, підносити її авторитет; шанобливе ставлення до історичного минулого українського народу, його мови та духовних цінностей; досконале знання державної мови, постійне піклування про піднесення її престижу й функціонування в усіх сферах суспільного життя й побуту на міжнародному рівні; глибокі знання свого родоводу, культури, історії, традицій, звичаїв, символіки та мистецтва, духовних надбань рідного народу, усвідомлення своєї належності до нього, як представника, спадкоємця й наступника; бережливе ставлення до природи, народних досягнень, повага до батьків, старшого покоління; готовність захищати честь і гідність, свободу і незалежність свого народу» (Віндюк, 2020: 3; Імерідзе & Люльчак, 2022: 32–37).

Однією з форм формування громадянської зрілості здобувачів вищої освіти є роз'яснення серед здобувачів вимог Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу» (1992, нова редакція 23.04.2022), Військової присяги на вірність українському народові та військових статутів, організації зустрічей з ветеранами російсько-української війни, відвідування військових кафедр закладів вищої освіти (Про військовий обов'язок і військову службу: Закон України, 1992, 2022).

Формою формування громадянської зрілості здобувачів вищої освіти вважаємо вивчення Державного гімну України, засвоєння поваги до державної атрибутики, змісту державних символів.

Підсумовуючи маємо констатувати, що у формуванні громадянської зрілості здобувачів вищої освіти різних спеціальностей в процесі громадянсько-патріотичного виховання в контексті національно-патріотичного виховання має брати участь студенти та повністю усвідомлювати важливість своєї участі в житті сучасної України. Маємо констатувати, що громадянсько-патріотичне виховання в

контексті національно-патріотичного виховання у закладах вищої освіти необхідно запроваджувати з метою формування громадянської зрілості. Особливу увагу потрібно приділяти здобувачам вищої освіти бакалаврату. Зауважимо, що важливо для здобувачів всіх освітніх програм.

За констатацією вітчизняних вчених В. Будака та О. Олексюк в процесі формування громадянської зрілості здобувачів всіх ланок та рівнів освіти існує необхідність враховувати й цивілізаційно-середовищний підхід, який «потребує умов характеру та організації середовища (соціального, освітнього, групового, інформаційного тощо), щоб ефективно й оптимально забезпечувати вплив його чинників на формування особистості здобувачів освіти» (Будак & Олексюк, 2019: 45).

В контексті цього маємо зауважити, що волонтерство також є важливим напрямом для формування громадянської зрілості здобувачів вищої освіти. Всі учасники освітнього середовища ЗВО мають пам'ятати, що формування громадянської зрілості здобувачів в умовах закладу вищої освіти – це гнучка саморегулююча система. Ця система повинна реагувати на національні, освітні, культурні, суспільні та інші потреби молоді.

Вітчизняна вчена С. Грищенко вважає, що «процес національно-патріотичного виховання потрібно будувати так, щоб він сприяв накопиченню позитивного досвіду і відповідної поведінки» (Грищенко, 2009: 47). А це вже змусить замислитися на сутність національної ідеї та процесом формування громадянської зрілості.

З. Курлянд, І. Бужина, С. Грищенко, О. Ілішова, Д. Єфімов, Н. Макогончук доводять, що нині процес формування громадянської зрілості вимагає постійного вдосконалення. С. Грищенко зазначає, що «позитивною стороною особистісного самовизначення є те, що молода людина має здатність самостійно формувати систему цінностей, на базі яких вона досягне формування готовності до прийняття рішень відносно різноманітних аспектів життєвої перспективи». Вчена доводить, що формування громадянської зрілості тісно пов'язане з особистісним самовизначенням (Грищенко, 2019: 131; Грищенко & Ілішова & Єфімов & Макогончук, 2022: 119–123).

Вища освіта України сьогодні потребує самореалізації і самоактуалізації особистості (Закон України «Про освіту»), формування громадянської зрілості має бути спрямоване на усвідомлення свого громадянського обов'язку на основі патріотичних, національних і загальнолюдських духовних цінностей. В

них утверджуються якості громадянина – патріота України (Імерідзе & Люльчак, 2022; Про освіту: Закон України, 2017).

Підсумовуючи маємо констатувати, що найважливішим аспектом формування громадянської зрілості виступає почуття любові до Батьківщини, готовність її захищати й навіть іти на смерть заради неї.

Висновки. 1. Формування громадянської зрілості здобувачів вищої освіти в наш час – актуальний напрям професійної освіти. 2. Теоретичними засадами формування громадянської зрілості здобувачів вищої освіти є громадянсько-патріотичне виховання в контексті національно-патріотичного виховання. 3. Критеріями

формування громадянської зрілості здобувачів вищої освіти вважаємо громадянську відповідальність та громадянську ініціативність і активність, патріотичну свідомість. 4. Метою формування громадянської зрілості здобувачів вищої освіти різних спеціальностей в університетах України є виховання молоді у дусі патріотичного обов'язку, поваги до військової служби та готовності до захисту України. 5. Формування громадянської зрілості здобувачів вищої освіти забезпечує патріотизм й громадянсько-патріотичне виховання.

Перспективами подальших наукових розвідок вважаємо дослідження практичних аспектів процесу формування громадянської зрілості здобувачів вищої освіти.

REFERENCES/ЛІТЕРАТУРА

1. Vindiuk PA (2015). Kryterii patriotichnoho vykhovannia studentskoi molodi. [Віндюк ПА (2015). Критерії патріотичного виховання студентської молоді.]. URL: http://virtkafedra.ucoz.ua/el_gurnal/pages/vyp15/tezi.vindjuk.pdf (дата звернення 13.07.2024).
2. Hryshchenko SV (2009). Samovykhovannia osobystosti: monohrafiia. Chernihiv: Chernihivskyi derzhavnyi pedahohichnyi universytet imeni T.H. Shevchenka: 252. [Грищенко СВ (2009). Самовиховання особистості: монографія. Чернігів: Чернігівський державний педагогічний університет імені Т.Г. Шевченка: 252].
3. Hryshchenko SV, Ilishova OM, Yefimov DV, Makohonchuk NV (2022). Problema natsionalno-patriotichnoho vykhovannia. Innovatsiina pedahohika, 44: 1: 119–123. [Грищенко СВ, Ілішова ОМ, Єфімов ДВ, Макогончук НВ (2022). Проблема національно-патріотичного виховання. *Інноваційна педагогіка*, 44: 1: 119–123].
4. Demeshkevych VA (2021). Osoblyvosti patriotichnoho vykhovannia molodi v konteksti rozvytku suchasnoho suspilstva. 2021. [Демешкевич ВА (2021). Особливості патріотичного виховання молоді в контексті розвитку сучасного суспільства. 2021]. URL: www.managment.kr.sch.in.ua/naukovo-praktachna_internet-K (дата звернення 11.07.2024).
5. Zahorodnia A (2013). Suchasne rozuminnia patriotichnoho vykhovannia molodi. Teoriia ta metodyka upravlinnia osvitoiu, 10: 24–28. [Загородня А (2013). Сучасне розуміння патріотичного виховання молоді. *Теорія та методика управління освітою*, 10: 24–28].
6. Imeridze MB (2023). Hromadiansko-patriotichne vykhovannia v konteksti natsionalno-patriotichnoho vykhovannia yak osnova stanovlennia hromadianskoi zrilosti. Teoriia i metodyka profesiinoi osvity: kolektyvna monohrafiia. Pivnichnoukrainska naukova platforma. Chernihiv: Desna Polihraf, 1: 288. [Імерідзе МБ (2023). Громадянсько-патріотичне виховання в контексті національно-патріотичного виховання як основа становлення громадянської зрілості. *Теорія і методика професійної освіти: колективна монографія. Північноукраїнська наукова платформа*. Чернігів: Десна Поліграф, 1: 288].
7. Imeridze MB, Liulchak SIu (2022). Formuvannia hromadianskoi zrilosti v protsesi natsionalno-patriotichnoho vykhovannia zdobuvachiv vyshchoi osvity. Visnyk Natsionalnoho universytetu «Chernihivskyi kolehium» imeni T.H. Shevchenka. Seriia «Pedahohichni nauky», 17(173): 31–37. [Імерідзе МБ, Люльчак СЮ (2022). Формування громадянської зрілості в процесі національно-патріотичного виховання здобувачів вищої освіти. *Вісник Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка. Серія «Педагогічні науки»*, 17(173): 31–37].
8. Kontsepsiia hromadianskoho vykhovannia osobystosti v umovakh rozvytku ukrainskoi derzhavy (2000). Pedahohichna hazeta, 6 (72): 6. [Концепція громадянського виховання особистості в умовах розвитку української держави (2000). *Педагогічна газета*, 6 (72): 6].
9. Kontsepsiia natsionalno-patriotichnoho vykhovannia molodi (2009) vid 27.10.2009 roku. [Концепція національно-патріотичного виховання молоді (2009) від 27.10.2009 року]. URL: http://www.kmu.gov.ua/sport/control/uk/publish/article?art_id=107963&cat_id=65645 (дата звернення 13.07.2024).
10. Pro viiskovyi obov'язok i viiskovu sluzhbu: Zakon Ukrainy vid 1992. Nova redaktsiia 23.04.2022. [Про військовий обов'язок і військову службу: Закон України від 1992. Нова редакція 23.04.2022]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2232-12#Text> (дата звернення 14.07.2024).

11. Pro osvitu (2017): Zakon Ukrainy: vid №2145-VIII vid 05.09.2017. Verkhovna Rada Ukrainy: Kyiv. [Про освіту (2017): Закон України: від №2145-VIII від 05.09.2017. Верховна Рада України: Київ]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення 18.07.2024).
12. Stratehiia natsionalno-patriotichnoho vykhovannia (2019): Ukaz Prezidenta Ukrainy vid 18 travnia 2019 roku № 286/2019. [Стратегія національно-патріотичного виховання (2019): Указ Президента України від 18 травня 2019 року № 286/2019]. URL : <https://www.president.gov.ua/documents/2862019-27025> (дата звернення 12.07.2024).
13. Tymchyk MV (2012). Patriotychne vykhovannia starshykh pidlitkiv u protsesi fizkulturno-masovoi roboty : avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia kandydata ped. nauk : spetsialnist 13.00.07 – Teoriia i metodyka vykhovannia. Kyiv: 20. [Тимчик МВ (2012). Патріотичне виховання старших підлітків у процесі фізкультурно-масової роботи : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня кандидата пед. наук : спеціальність 13.00.07 – Теорія і методика виховання. Київ: 20].
14. Budak V, Oleksiuk O (2019). Contemporary methodological approaches to the process of forming a personality of leader-patriot in the university educational environment. *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського*. Серія: Педагогічні науки: збірник наук. праць. Миколаїв, 2(65): 40–47.
15. Troitska T. (2008). Antropolohichni zasady sotsializatsii studentskoi molodi v polikulturnomu suspilstvi: problemy, kolizii, ret- septsii. Polikulturnist, dialoh i zlahoda: ukrainski realii: materialy Mizhnarodnoi naukovopraktychnoi konferentsii (22-23 travnia 2008 r.). Melitopol: TOV «Vydavnychi budynok MMD»: 304. [Троїцька Т. (2008). Антропологічні засади соціалізації студентської молоді в полікультурному суспільстві: проблеми, колізії, рецепції. Полікультурність, діалог і злагода: українські реалії: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (22-23 травня 2008 року). Мелітополь: ТОВ «Видавничий будинок ММД»: 304].

Стаття надійшла до редакції 26.07.2024

Рецензент – доктор педагогічних наук, професор **Світлана ГРИЩЕНКО**

Максим ІМЕРІДЗЕ

ORCID 0000-0002-1249-5018

Кандидат педагогічних наук, докторант,
Приватний вищий навчальний заклад
«Медико-Природничий університет»
(Миколаїв, Україна)
E-mail: Max.imeridze@gmail.com

Maxim IMERIDZE

ORCID 0000-0002-1249-5018

PhD in Pedagogical Sciences,
Private higher educational institution
«Medical and Natural University»
(Mykolaiv, Ukraine)
E-mail: Max.imeridze@gmail.com